

ЖЕНИТЕ В ИЗКУСТВОТО

ПИСАТЕЛКИ
ХУДОЖНИЧКИ
МУЗИКАНТКИ
БАЛЕРИНИ

Издателство
 ПАРИТЕТ

ЖЕНИТЕ В ИЗКУСТВОТО

писателки, художнички, музикантки, балерини

Автор: Анна Покровская

Превод: Яна Загорчинова

Издателство „Паритет“, 256 стр.

От векове се смята, че да променят и преустройват света е дело само и единствено на мъжете, че единствено на „силния пол“ му е вменена лидерска и изобретателска роля, но независимо от тези разбирания жените никога не остават встрани от събитията, незабелязани от историята. В тази книга са събрани портретите на знаменити поетеси, писателки, музикантки, певици, балерини, художнички и скулпторки. Всички те са оставили ярка диря в световната културна история. Тези жени са добре познати в цял свят: Жорж Санд, Мая Плисецкая, Камий Клодел, Мария Калас, Фрида Кало, Айседора Дънкан, Анна Павлова, Маргарет Мичъл, Франсоаз Саган и много други, и блестят в различни епохи на сцената на различните изкуства със светлината на уникалните си съдби и таланти. Книгата е за силата на дарованията им, които превъплъщават женското лице на изкуството, за чисто човешките им съдби, чувства и страсти, за обикновените им житейски трагедии, но и великите триумфи.

*Всички права са защитени. Никаква част от тази книга
не може да бъде възпроизведена в каквато и да е форма
без писменото разрешение на притежателя
на авторските права*

ISBN 978-619-153-581-1

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

Защо в изкуството има толкова малко велики жени?..... 5

ЧАСТ ПЪРВА. МАЙСТОРКИ НА СЛОВOTO

Джейн Остин 1775-1817

Жената, която написа любовта 11

Жорж Санд 1804-1876

Животът като роман 23

Сестрите Бронте

Шарлот 1816-1855; **Емили** 1818-1848; **Ан** 1820-1848

Бедност, болести и несподелена любов 35

Вирджиния Улф 1882-1941

Гениалната самоубийца 55

Марина Цветаева 1892-1941

Трагичната съдба на един голям талант 65

Маргарет Мичъл 1900-1949

Писателката, която мразеше славата 75

Астрид Линдгрен 1907-2002

Шведката, която шокира света 87

Франсоаз Саган 1935 – 2004

*Кралицата на епатажа*¹ 99

Джоан Роулинг р. 1965

История на успеха 111

¹ Епатаж (от фр. epatage) – скандална шега; дръзко, шокиращо поведение, противоречещо на законовите, моралните и социалните норми в обществото, за неприлично, недостойно или неразумно.

ЧАСТ ВТОРА. ВЪЛШЕБНИЦИ НА ЧЕТКАТА И ДЛЕТОТО

Ангелика Кауфман 1741-1807

Художничката, възхитила цяла Европа 123

Мария Башкирцева 1860-1884

*Украинката, устояла на несъвършенството
на времето* 133

Камий Клодел 1864-1943

Музата и грехът на Роден 145

Фрида Кало 1907-1954

Да живее животът! 157

ЧАСТ ТРЕТА. НЕНАДМИНАТИ МУЗИКАЛНИ ТАЛАНТИ

Аделина Пати 1843-1919

Благородният глас на цяла епоха 169

Мария Калас 1923-1977

Трагедия в гръцки стил 179

Монсерат Кабайе 1933-2018

Съвършената красота на човешкия глас 191

ЧАСТ ЧЕТВЪРТА. БОГИНИ НА ТАНЦА

Мария Талиони 1804-1884

Балерината, променила традициите в балета 203

Айседора Дънкан 1877-1927

Раждането на съвременния танц 217

Анна Павлова 1881-1931

Танцът като цял един свят 231

Мая Плисецкая 1925-2015

Любов и звездна кариера 245

УВОД

Защо в изкуството има толкова малко велики жени?

„Историята на изкуството представлява историята на мъжете, гледащи жени, това е история на предметяването на женските тела...“

Рита Фелкси,

изследователка на теорията на изкуството

Историята на европейското изкуство започва от Джорджо Вазари² и неговия труд „Животописи на най-известните живописци, скулптори и архитекти“, в който влизат биографиите на повече от 100 художника, от които само тринадесет жени. Една от първите, погледнали критично на традицията в историята на изкуството, била Вирджиния Улф, която през 1929 г. написва своето есе „Собствена стая“, в което повдига въпроса защо в литературата има толкова малко жени – поети и писатели.

„Аз питам, защо в ерата на Елизабет е нямало жени-поети, самата аз не знам абсолютно нищо за тяхното възпитание и начин на живот: учили ли са ги да пишат, имали ли са свой ъгъл в общата стая, много ли от тях са имали деца още на двадесет години – с две думи, с какво са се занимавали по цял ден? Със сигурност са нямали пари; по думите на професор Тревелиян, са ги омъжвали против волята им още от детската стая – вероятно някъде към петнадесет годишни. Дори само поради това би било странно, ако някоя от тях беше писала като Шекспир“.

Вирджиния Улф

През Възраждането изкуството било смятано за занаят и се създавало в определени затворени гилдии. Дори ако момичето било родено в семейството на художник, то нямало време да се занимава с рисуване. В неговите задължения влизали домакинската работа и отглеждането на деца. През епохата на Просвещението някои учебни заведения започнали да приемат жени, но

² Джорджо Вазари (наричан Аретино, 1511 -1574 год.) е италиански живописец, архитект и писател. Автор на знаменитите „Животописи“, основоположник на съвременното изкуствознание. Бел. ред.

при определени условия. Например, жената не можела да влиза в час по рисуване от натура, тъй като ѝ било забранено да рисува голо тяло – както мъжко, така и женско. От края на XVI век започнала да се оформя строга йерархия на жанровете. Най-много се ценяла религиозната, митичната и историческата живопис. Често на такива платна имало персонажи с голи тела. Жените нямало къде да се научат как се рисува голо човешко тяло, затова за тях оставали малките жанрове, които към края на XVIII век било прието да се наричат низши: портрет, пейзаж, натюрморт. Например, на картината на Йохан Зофани „Портрет на членовете на кралската академия в клас по рисуване на голо тяло от натура“ от 1772 г. жените са изобразени само като портрети на стената.

Достатъчно е да дадем само няколко примера, за да разберем какви са били възможностите да станеш известна художничка.

* Мариета Робусти (1560-1590) – дъщеря на Якопо Робусти, известен като Тинторето, помагала на баща си в неговото ателие и до такава степен напреднала в рисуването, че някои критици не са в състояние да отличат нейните картини от тези на Тинторето. Мариета се омъжила и умряла при раждане на 30 години.

* Констанс Майер (1772-1821) се обучавала на живопис в парижкото художествено училище за млади жени в Лувъра под ръководството на Йосиф-Бенуа Савие и на Пиер Пол Прудон, с когото по-късно свързала живота си. Тя се грижела за децата от първия му брак и работела наравно с него. Техният художествен стил станал толкова еднакъв, че изследователите и до ден днешен трудно различават картините им. Тази история завършила с това, че Прудон отказал да се ожени за Констанс. На 46 години тя се почувствала стара и никому ненужна и се самоубила.

* Елизабет Сидал (1829-1862) била муза и любовница на Данте Габриел Росети. Докато позирала гола в студената вана за картината „Офелия“ на художника Джон Еверет Миле, девойката се разболяла сериозно. Лекарят ѝ изписал лекарство, съдържащо морфин. Тя го вземала, тъй като била изпаднала в тежка депресия, предизвикана от изневерите на Росети. След като родила мъртво дете, състоянието ѝ се влошило. И до ден днешен не се знае дали се е самоубила или е умряла от свръхдоза. Била на 33 години.

По традиция било прието всичко, което правели жените, да се нарича занаят, докато това, което създавали мъжете наричали произведения на изкуството. Като се започне от епохата на Възраждането, за висши видове изкуство се смятали скулптурата и някои видове живопис, а останалите форми на изку-

Йохан Зофани „Портрет на членовете на Кралската академия в клас по рисуване на голо тяло от натура“, 1772 г.

ството получавали статут на декоративно-приложни и били подложени на дискриминация. Например, в Средновековието с бродерия се занимавали монахините и монасите, но през XVIII век се смятало, че ако една жена имала време да бродира – значи съпругът ѝ осигурявал добре нейното съществуване. При това бродирането все по-малко било смятано за труд и все повече като задължително занимание на привилегированите дами.

Друг пример: натюрмортът с цветя започнал като сериозен жанр със символичен подтекст, свързан с морала и смъртта. В средата на XVIII век мъжете и жените работели в този жанр наравно. Обаче към края на столетието започнало да битува мнението, че рисуването на цветя не изисква духовен гений, а само прилежание и навици. Затова жените по природа създавали изкуство, което се отличавало от изкуството, което създавали мъжете.

Ето най-разпространената гледна точка на мъжете върху женското изкуство.

Критикът Леон Лагранж³ пише: „Нека мъжете се занимават с велики архитектурни проекти, с монументална скулптура и с най-благородните форми на живопис, а също и онези видове графика, които изискват възвишено и идеално разбиране на изкуството. С две думи, нека мъжете да се занимават с всичко онова, което може да бъде наречено велико изкуство, а жените да се занимават с онези видове изкуство, което те винаги са предпочитали: пастели, портрети и миниатюри, или нека да рисуват цветя – тези чудеса на изящество и свежест, които могат да се мерят с изящството на самите жени“.

През ХХ век дискусията за ролята на жените в изкуството била издигната на ново ниво. Някои изследователи защитават качествено различие между мъжкото и женското изкуство (по същество това е мнението на Леон Лагранж). Но възниква въпросът: по какви критерии ще се определят великите жени?

Вторият подход е противоположен и се състои в това, че изкуствоведите приписват на женските дневници и писма значимост на завършен роман. Бродерията или картината с цветя става не по-малко важна от голямата картина на някой признат майстор. В този случай критериите за значимост на едно произведение на изкуството не са ясни и цялата йерархия на жанровете може да се обърне наопаки. Третият подход е формулиран от Рита Фелкси в нейния програмен текст: „Защо на феминизма не му трябва естетика и защо той не може да игнорира естетиката?“ Фелкси стига до извода, че феминизмът не може да си позволи привързаност към една единствена естетическа стратегия. *Не съществува феминистко изкуство по единен образец. Изкуството е институция, която включва в себе си художествено образование, системи от клиенти и пазари.* В хода на историята жените не били допускани в класовете по анатомия, имало е пренебрежение към малките жанрове (бродерия, текстил, керамика), което по-късно в американското изкуство придобило феминистки и политически подтекст. Ако в миналото жените са нямали възможност да се изявят в изкуството, то в днешното време, в условията на феминизма и борбата за равенство на половете, се появяват все повече значителни произведения на жени.

³ Леон Лагранж (1828 – 1868) е френски изкуствовед и художествен критик, историк на изкуството във Франция от средата на ХІХ век. Бел. ред.

ЧАСТ ПЪРВА

МАЙСТОРКИ НА СЛОВOTO

Джейн Остин

ДЖЕЙН ОСТИН

(1775-1817)

Жената, която написа любовта

*Д*жейн Остин е един от стълбовете на английската литература. Нейните романи и до ден днешен са популярни както сред младежката аудитория, така и сред зрялото поколение. Нейните произведения се изучават в училищата и университетите, а известни режисьори превръщат написаното от нея в запомнящи се кино- и телевизионни ленти.

Джейн Остин става свидетел на превръщането на Британия в световна колониална империя, на Наполеоновите войни и е описала своя жизнен опит в книгите си, подарявайки на света поглед върху събитията от дълбоката английска провинция. Книгите ѝ са признати шедеврови и покоряват със своята искреност и простота на сюжета. За романите ѝ е характерно дълбокото психологическо проникване в душите на героите и ироничния, мек, истински „английски“ хумор. Джейн Остин и до днес се счита за „Първата дама“ на английската литература. Нейните произведения задължително се изучават във всички колежи и университети на Великобритания.

Животът на Джейн се случил в едно удивително време, когато много неща в определянето на отношенията между хората се подчинявали на етикета. Епохата поставяла особени изисквания, на които се подчинявали всички аристократи, включително и семейството на писателката. Етикетът регламентирал най-различни страни от живота на обществото. Една девойка не можела да излиза където и да е сама и да се появява на обществени

места без придружител. Една прилична дама не трябвало да говори високо или да се смее. Омъжената жена не можела да приема гости мъже в отсъствието на съпруга си. Мъжът нямал право да целуне ръка на момичето при среща – той трябвало да изрази почитта си с поклон. Но не му се забранявало да целуне ръка на омъжена жена. По времето когато е живяла Джейн Остин съществувал строг регламент по повод приемането на гости и маниерите на трапезата. Също така били регламентирани темите за разговор, ритуалите за поздрав и дрехите за определени случаи. Освен това, времето на Джейн Остин практически е времето на забранените докосвания. Етикетът на Англия от онези години принуждавал мъжете и жените да носят ръкавици, когато са в обществото. Ръкавиците се слагали на ръцете преди излизането навън. Те не се сваляли нито в театъра, нито на концерт, нито на бал, нито по време на визита.

Във всеки роман на мис Остин има акцент върху това колко важен е бракът, и това не бива да ни учудва – за повечето девойки от онова време бракът бил единствения начин да намерят сигурност в утрешния ден. Това е свързано най-вече с особенения начин, по който се наследявало имуществото – именията преминавали в наследство само по мъжка линия и след смъртта на бащата оставали за синовете. А с брака девойката се местела от дома на родителите си в дома на съпруга си и най-често живеела без да се замисля особено много за материалната страна на живота. Старите моми можели да разчитат само на грижите на роднините си, което ги обричало на вечна зависимост (както и самата писателка). Оттук произтичат и многото финансови подробности в романите на Джейн Остин: годишен доход, рента, размер на зестрата – всички тези неща били насъщен проблем за неомъжената дъщеря на небогатия селски пастор.

Джейн Остин е родена на 16 декември 1775 г. в градчето Стивънтън, графство Хампшър. Баща ѝ, Джордж Остин, бил енорийски свещеник. Той произхождал от старинно келтско семейство, бил просветен и образо-

ван човек. Неговата жена Касандра принадлежала към не по-малко древен, но обеднял род. Тя била добра домакиня, но също така начетена и образована, и се славела като добра разказвачка. Може да се каже, че родителите на бъдещата писателка са предопределили съдбата ѝ, нали името Джейн означава „Бог е милостив“ и „божия благодат“.

Освен Джейн в семейството имало шест момчета и едно момиче (Касандра). Джейн Остин била предпоследното дете.

Независимо от високата детска смъртност, всички те оцелели. Най-големият брат, Джеймс (1765 – 1819) имал наклонности към литературата: пишел стихове, проза, но тръгнал по стъпките на баща си. За втория брат, Джордж (1766 – 1838), в семейството предпочитали да не се говори: той бил психически непълноценен, така и не можал да се научи да говори. Заради него Джейн научила езика на глухонемите. Третият брат, Едуард (1767 – 1852) бил осиновен от богатите бездетни роднини на семейство Остин – Найт, което отворило пред него големи възможности – от джентри⁴ той преминал в класата на благородниците. Четвъртият син на семейство Остин Хенри Томас сменил през живота си много професии като бил и войник, и банкер и в крайна сметка станал свещеник. Той се оженил за Елиза де Фейд, вдовица на френски аристократ. Най-малките синове Остин, Франсиз и Чарлз, се посветили на морска кариера и дослужили до чин адмирал. Най-близкият човек на Джейн Остин станала нейната сестра Касандра, която също като писателката никога не се омъжила. Тя имала годеник, Томас Фаул, млад свещеник, който умрял от жълта треска, опитвайки се да спечели пари за сватбата в Западна Индия.

⁴ Английско дребнобуржоазно дворянство без титли, което заема междинно положение между перовете и йомените (английските селяни). За разлика от йомените, джентри не се занимавали със земеделие. От средата на най-младите синове на джентри, които по законите на първородството нямали право да наследяват земя, се формирал гръбнакът на чиновничеството и търговската буржоазия, както и на свещениците и моряците

Можем да предположим, че биографията на Джейн Остин би била съвсем друга, ако не било влиянието на нейните роднини. На жената на брат си Елиза де Фейд писателката дължала познаването на френската литература. Освен това материал за бъдещите си произведения Джейн Остин получавала от писмата, които ѝ пишели нейните роднини. Писателката водела активна кореспонденция с братята си и техните жени, а също и с по-далечни роднини, някои от които станали участници във важни исторически събития.

Джейн Остин започнала да пише още в юношеска възраст. Тя започнала своите така наречени „Ювенилии“ (къси пародии) още на 16 години, а на 20 вече прочела на семейството си романа „Елинор и Мариан“, който по-късно, след голям брой корекции става „Чувство и чувствителност“. Към 1800 г. Остин вече е написала няколко големи романа. Но не успява да ги издаде, и например, една от версиите на „Гордост и предразсъдъци“ (под заглавие „Първи впечатления“) просто била отхвърлена от издателството без обяснение на причините.

На английските писателки от онова време не им било никак лесно. Смятало се, че заниманията с литература могат да бъдат само хоби, без претенции за известност. Обикновено ги представяли съпругът или друг роднина от мъжки пол. Например, първите опити да се отпечатат произведенията на Джейн Остин са направени от нейния баща. И когато все пак се стигнало до отпечатване на книгите, те излизали без да се посочи името на истинския автор, фактически анонимно. Семейството на Джейн Остин се отнасяло с трепет към нейното творчество. Роднините ѝ добросъвестно събирали и пазели всичко, написано от нея, включително и черновите на романите ѝ. По-късно тази „колекция“ на семейство Остин станала основа за пълното събрание на съчиненията на писателката, което излязло цял век след нейната смърт.

Много по-малко са сведенията за самата писателка. Мненията на съвременниците ѝ се разминават дори относно външността ѝ. Джейн „изобщо не е хубава, тя е

превзета за своите дванадесет години, тя е капризна и неестествена“ – така говорела нейната братовчедка Филадельфия. „Тя е привлекателна, хубава, слаба и изящна, само бузите ѝ са малко кръгли“, – казва братът на близка нейна приятелка. Това описание е сходно с портрета на Джейн, направен от Касандра.

Джейн Остин обичала хубавите дрехи, баловете, веселието. Нейните писма са пълни с описания на шапки, с разкази за нови рокли и кавалери. При нея веселото настроение се съчетавало с природния ум и доброто образование, макар че тя дори не завършила училище.

В периода между 1783 и 1786 г. Джейн и Касандра учили в Оксфорд, Саутхамптън и Рединг. Джейн нямала късмет с училищата; в първото двете с Касандра страдали от деспотичния нрав на директорката и за малко да умрат, когато се заразили с петнист тиф. Другото училище в Рединг точно наобратно било ръководено от една много добродушна особа, но знанията на ученичките били последната ѝ грижа в живота. След като прибрал дъщерите си вкъщи, Джордж Остин решил сам да се заеме с тяхното образование и доста преуспял в това начинание. Той ръководел умело тяхното четене, възпитал в тях хубав литературен вкус, научил ги да обичат класическите автори, които познавал много добре предвид собствените си занимания. Били прочетени Шекспир, Голдсмит, Юм. Харесвали им романите и поезията.

Формирането на личността на Джейн преминавало в интелектуална обстановка – сред книги и чести беседи за литературата, обсъждане на прочетеното и случващото се. Целият си кратък живот писателката прекарала в провинцията: Стивънтън, Бат, Чотън, Уинчестър, и много рядко – пътуване до Лондон. Джейн Остин никога не се омъжила. Но това не значи, че не е имала своите увлечения. Не само любовните истории, но и любовните неуспехи ставали главни теми в книгите ѝ. Съдбата на писателката била доста трагична за разлика от героините в нейните книги, които били награждавани с щастлив брак с любим човек. Личният живот на английската романистка е изпълнен с тайни и загадки.